

The transformation of the urban experience and the memory by the images

Fatma KOLSAL¹, ORCID: 0000-0002-5569-2046
Feran Özge GÜVEN ULUSOY², ORCID: 0000-0003-0999-3304

Abstract

Architecture with its representative, visual and experiential aspects, continuously creates new meanings and connections in the continuity of the transformed time-space-body relationship through the history. A new field of knowledge has emerged, which has evolved over time from physical to virtual, and where experiences can be acquired and changed with images, shaped by the occurrence of images everywhere. The ubiquity of images opens a different layer of meaning, other than the periods and ideas that the spaces represent. Questions can be asked about whether images can be accepted as the interfaces between what architecture represents and the buildings themselves. These images open endless meanings, interpretations and communication channels in between the tension that occurs among the representing and the represented. They transform the urban experience that is shaped by tangible and intangible the whole factors through an immaterial upper space. In this study, the effects of images that have become self-referential and added to the existing meanings of buildings as a new layer of meaning, is discussed with the concept of memory, image and urban experience.

Highlights

- Representations and images are crucial components of making new meanings in architecture.
- Urban experience is shaped by place, identity, image and memory; it is restructured continuously.
- The components of the memory such as time, space and experience are in continuous transformation by both their own internal dynamics and by the relationship of each other.

Keywords

Images; Urban experience; Memory;
Memory-space

Article Information

Received:
20.01.2022
Received in Revised Form:
19.07.2022
Accepted:
12.09.2022
Available Online:
30.01.2023

Article Category

Research Article

Contact

1. Architecture Department, Eskişehir
Technical University, Eskişehir, Türkiye
fatmakolsal@eskisehir.edu.tr
2. Architecture Department, Eskişehir
Technical University, Eskişehir, Türkiye
fogulusoy@eskisehir.edu.tr

Kent deneyimi ve belleğin imgelerle dönüşümü

Fatma KOLSAL¹, ORCID: 0000-0002-5569-2046
Feran Özge GÜVEN ULUSOY², ORCID: 0000-0003-0999-3304

Öz

Mimarlığın temsile dayalı, görsel ve deneysel yönlerinin birlikteliği, dönüşen zaman-mekân-beden ilişkisinin sürekliliğinde durmadan yeni anlamlar ve bağlantılar üretir. Zaman içinde fiziksel olandan sanal olana doğru dönüşen zaman-mekân-beden algı ve ilişkisinin ortaya koyduğu, deneyimlerin imgelerle de edinilip değişebildiği, imgelerin her yerde oluşuyla biçimlenen, yeni bir bilgi alanı belirlemiştir. İmgeler, mekânların kendisinin ve temsil ettikleri dönemler ve fikirlerin dışında değişken nitelikte bir başka anlam katmanı açmaktadır. İmgelerin, mimarlığın temsil ettiği şeyler ile temsili sağlayan yapı-mekân arasındaki arayüzler olarak kabul edilip edilemeyeceğiyle ilgili sorular sorulabilir. Bu imgeler temsil edilen ile temsil eden geriliminde sonsuz anlamlar, yorumlar ve iletişim kanalları açmakta; somut ve somut olmayan tüm unsurların biçimlendirdiği kent deneyimini fiziksel olmayan bir üst mekânda dönüştürmektedir. Bu çalışmada, kendinden menkul hale gelen ve yapıların mevcut anlamlarına yeni bir anlam katmanı olarak eklenen imgelerin, kenti algılamadaki etkileri, kent deneyimini nasıl dönüştürdükleri, bellek, imge ve kent deneyimi üzerinden ele alınmıştır.

Öne Çıkanlar

- Temsil ve imge mimarlıkta yeni anlamlar yaratmada kritik unsurlardır.
- Kent deneyimi; yer, kimlik, imge ve bellek unsurlarıyla oluşarak sürekli yapılandırılır.
- Belleğin bileşenlerini oluşturan zaman, mekân ve deneyim hem kendi iç dinamikleri ile hem de birbirleriyle ilişkili olarak sürekli dönüşmektedir.

Anahtar Sözcükler

İmgeler; Kent deneyimi; Bellek;
Bellek-mekân

Makale Bilgileri

Alındı:
20.01.2022
Revizyon Kabul Tarihi:
19.07.2022
Kabul Edildi:
12.09.2022
Erişilebilir:
30.01.2023

Makale Kategorisi

Araştırma Makalesi

İletişim

1. Mimarlık Bölümü, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye
fatmakolsal@eskisehir.edu.tr
2. Mimarlık Bölümü, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye
fogulusoy@eskisehir.edu.tr

GİRİŞ (INTRODUCTION)

Görsel ve yazılı temsil araçlarının, temsil ettikleri nesneyi tam olarak ifade edemediğine dikkati çeken ressam René Magritte, “İmgelerin İhaneti” adlı tablosunda, resmettiği piponun altına “Bu bir pipo değildir” yazarak, bu tartışmayı, gösteren ve gösterilen arasında bir arayüz olarak tanımlanabilen resim sanatı aracılığıyla etkili bir biçimde ortaya koyar (Foucault, 2001). Biri resim diğeri ise dil olmak üzere bu iki soyutlama sistemini, kavramların yazılı ve görsel karşılıklarıyla çatıştırarak elde ettiği zeminde, şeylerin gerçekliği ve temsili arasındaki kopukluğa işaret eder (Şekil 1). Peki, bir başka temsil alanını tanımlayan mimarlıkta, gösteren ve gösterilen açısından bir arayüz var mıdır? Varsa bu arayüz mekânsal deneyimlerde nasıl karşımıza çıkar?

Şekil 1 - René Magritte, İmgelerin İhaneti, 1928-1929 (URL-1).

Mimarlığın temel üretimleri olan yapılar, Magritte'nin piposu gibi sadece bir nesne değildir. Yapılar, nesne olmanın ötesinde anlamlar taşır. Bir yandan da insanın temel kavrayışlarından biri olan bellek üretimini temin eden mekânsal örüntüyü ortaya koyarlar. Anlam katmanlarının çokluğu, mimarlığı iletişim sistemleri arasında en karmaşık olanlardan biri haline getirebilir. Yapılar bir temsil biçimi olarak bir döneme, bir yaşam biçimine, bir ideolojiye ve kimi durumda kişisel bir tercihe bağlı üretilebilirler. Bunun yanında, yapıların toplumsal ve bireysel yaşantılarda anıların ve belleğin kayıt altına alındığı harici tutanaklar olma halleri de mevcuttur. Bu nedenle, mimarlık aracılığıyla aktarılan anlamları çözme işi, katmanlar arası okumaları gerekli kılar. Aralarında analojik ilişkilerden daha fazla ilişkiler ve bağlantılar olan dil ve mimarlık, iletişim kurma unsurlarıyla düşünüldüğünde

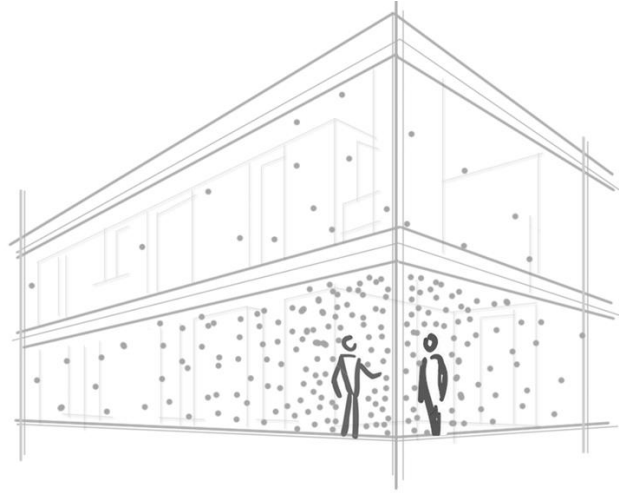
benzerlikler gösterse de, mimarlığın temsile dayalı, görsel ve deneysel yönlerinin bir arada oluşu, dönüşen zaman-mekân-beden ilişkisinin sürekliliğinde durmaksızın yeni anlamlar ve bağlantılar üretmeye devam eder. Bu durum, bir iletişim aracı olarak, bir kodlar sistemi olan dil ile farklı türden anlam üretimlerini olanaklı kılan mimarlık arasındaki en belirgin farklardan biridir. Ancak bir de dönüşen zaman-mekân-beden algısının ortaya koyduğu, deneyimlerin imgelerle de edinilip değişebildiği bir bilgi alanı daha vardır. İmgeler, mekânların kendisinin ve temsil ettikleri dönemler ve fikirlerin dışında ayrıca bir başka anlam katmanı daha oluşturmakta; “Bu bir mekân değildir” kademesinde bir tartışma açmaktadır. “Burada imgesi olan şey mekân mıdır?”, “Bu sözcük dizisi mekân mıdır?” ikili sorusuna üçüncü bir katman daha ekleyerek, “İmgenin referans aldığı yapı mekân mıdır?” sorusu getirilebilir. Tam da bu noktada, imgelerin, mimarlığın temsil ettiği şeyler ile temsili sağlayan yapı-mekân arasındaki arayüzler olarak kabul edilip edilemeyeceği ile ilgili sorular belirebilir. Bu imgeler, temsil edilen ile temsil eden arakesitinde sonsuz anlamlar, yorumlar ve iletişim kanalları açmakta; somut ve somut olmayan tüm unsurların biçimlendirdiği kent deneyimini dönüştürmektedir.

Diğer yandan, kent tekil olarak yapılarla kurulan ilişkilerin farklı bağlantılar ve deneyimlerle örgütlendiği devingen bir düzlemdir. Kent, insan eylemlerinin çeşitlenerek etkileşime girdiği bir mekânlar bütünüdür.

İmgeler; çoğu zaman referans aldığı durumu dışlayarak, anlamı yeniden üretmektedir. René Magritte'nin, “İmgelerin İhaneti” tablosuyla öne sürdüğü “gördüğümüz, söylediğimiz şeyin içine yerleşmiş değildir” sorgusuna eklenen, “deneyimlediğimiz gördüğümüze yerleşmiş değildir” önerisi “mekânsal imge” olarak adlandırılan illüstrasyonla tartışılabilir (Şekil 2). Burada kullanılan imge, bir yapının üç boyutlu temsili olmasına ayrı bir boyut açarak, yeni bir anlam düzlemini teşkil eder. Temsil ve gerçeklik arasındaki böyle bir ilişki belleğin temeli olan hatırlama eyleminde de söz konusudur. Bellek, yaşanan deneyim ve hatırlanan anıların “gerçeklik” açısından paralellik göstermediği noktaları da ortaya çıkarmaktadır. Stadler'in romanındaki baş karakter Maxwell Kosegarten birkaç yıl önce görmüş olduğu manzarayı resmederken, deneyimi ile ortaya çıkan temsil arasındaki farklılığı keşfedip, hangisinin gerçek olduğunu sorguladığı düşüncelerini şu şekilde aktarır:

“...eğer anımın asıl deneyimin tam bir kopyası olması gerekiyorsa, eğer durum buysa, o zaman resmim büyük ölçüde kusurluydu. Bulanık bir anımın kötü bir resmiydi. Ama ben belleğin asla donuk bir doğası olmadığını ve olması gerekmediğini düşünmeyi tercih ettim. Resmim, basitçe asıl olayla ortaya çıkmış olan değişken anımın başarılı bir ifadesiydi... Resmim, anladım ki bu anıyı öylesine doğru biçimde tasvir etmekteydi ki asıl modelle karşılaştırıldığında kaçınılmaz olarak yanlış görünecekti” (Stadler, 1991, 144).

Mekânsal deneyim de tıpkı bahsi geçen resim gibi bazı kodlarla hafızaya kaydedilen imgeler bütününe kapsamaktadır. Bu imgeler de salt statik kayıtlar olmanın ötesinde, dinamik ve sürekli yapılandırılan bir özelliktedir.

bu bir mekan değildir!

Şekil 2 - Mekânsal İmge.

Dolayısıyla tıpkı Magritte'nin piposu ve mimarlıkta olduğu gibi bellekte de deneyimlenen ve hatırlanan arasında doğrusal benzerlik ilişkisi yoktur. Deneyimler, bizde uyandırdığı sezgi, anlam ve duygularla başka bir deyişle imgelerle muhafaza edilmektedir. Yani bellek, statik olarak deneyimleri ve bilgileri kaydeden mekanik bir araç değildir. Zaman değişkenine bağlı olarak dönüşen, barındırdığı imgeleri de beraberinde dönüştüren, aynı zamanda da yapılandırılan dinamik bir unsurdur.

Bu çalışmada, mimarlığın, dil gibi, gerçekliğin temsilinde aracı olma, iletişim kurma ve bellek üretimini temin eden bir araca dönüşmesi nitelikleri ortaya konmaktadır. Tarihsel olarak değişen zaman-mekân-beden ilişkileriyle birlikte yeni anlamlar üretme niteliğine de değinilmektedir. Bu bağlamda, dönüşen zaman-mekân-beden ilişkileriyle 'imge üretimi', 'mimarlığın imgeler aracılığıyla temsili' ve 'imgeler aracılığıyla mekânsal deneyim ve bellek' konularına ilişkin bir tartışma amaçlanmaktadır. Tartışmada kent deneyimi ve imgelere dair Lynch (1960), Erzen (2015), Arheim (1969) gibi kaynaklara başvurulduğu gibi, hafıza, bellek ve mekân üretimine dair Halbwachs (2017), Nora (2006), Arendt (1996), Bauman (2017), Bergson (2007), Connerton (2009), Urry (1999), Toffler (2006) gibi kaynaklarından da faydalanılmıştır. Adı geçen çalışmalarda zamanın ve hızlı mekânsal dönüşümlerin kimlik ve bellek üzerindeki etkileri tartışılmakta, imgesel olarak algıladığımız ve kayıt altına aldığımız deneyimlerin dönüşümlerine dair içerikler yer almaktadır. Özellikle belleğin oluşumuna dair mekânsal ilişkilerin tartışıldığı bu önceki çalışmalar, bu araştırmanın da bellek-mekân, kimlik-mekân, deneyim-mekân ilişkilendirmesinin de çıkış noktası olmuştur. Çalışmada bu aşamadan sonra mekân üretimi çerçevesinde imgelerin bellek, kimlik ve deneyime nasıl etki ettiğine dair bir soruşturmaya gidilmiştir. Literatürden gelen bilgilerle kavramsal çerçeve tartışmalı bir şekilde aktarılmıştır. Elde edilen çıkarımlar tablolar ve kent ölçeğinden çeşitli örneklerle karşılaştırmalı bir biçimde aktarılmıştır.

MEKÂNSAL BİR ETKİLEŞİM OLARAK BELLEK VE KİMLİK (MEMORY AND IDENTITY AS A SPATIAL INTERACTION)

Kent; tekil olarak yapılarla kurulan ilişkilerin farklı bağlantılar ve deneyimlerle örgütlendiği devingen bir düzlemdir. Kent, insan eylemlerinin çeşitlenerek etkileşime girdiği bir mekânlar bütünüdür. Toplumsal, kültürel, ekonomik ve sosyal anlamda var olan koşulların yansımalarını kent okumalarıyla elde edebilir veya neden-sonuç ilişkilerini kentsel-mekânsal bilgilerden edinebiliriz. Bu bakımdan kent, sadece yapıyla çevre ile örülmüş bir oluşum değil, içindeki yaşamla var olan ve gelişen sürekli bir bellek alanıdır. Dolayısıyla kent, insanlara ait anıların ve geçmişin kayıt altına alındığı fiziki unsur olarak değerlendirilmekte ve ayrıca kültürel simgeler deposu olarak da işlev görmektedir (Urry, 1999, s. 46). Kent bu özelliğini öncelikle fiziki mevcudiyetinden alır. Kent mekânının coğrafi, topoğrafik ve toplumsal bir kimliği vardır. Bu doğrultuda, yeri tanımlı hale getiren bu üç kimlik arasındaki ilişkilerdir (Erzen, 2015, s. 160). Erzen'in tanımında olduğu gibi, Lynch de kimlik, yapı ve anlamı ön plana çıkarır (Lynch, 2010). Kentsel ortamda bir mekânın görsel olarak algılanması, onun yapısı, kimliği ve anlamıyla bütünleşmiştir. İki tanımda da somut unsurlara ek olarak kentin maddesel olmayan özelliklerinin vurgulandığı görülebilir. Kişisel veya topluma mal olan anlamlar, deneyimler, göstergeler, anılar ve bellek mekânla bütünleşen, mekândan kökenini alan ve zamanlar arası aktarımları olan bileşenlerdir.

Her şeyin hızla değiştiği sanayi sonrası toplumda, bu hızlılığa sebep olan ekonomik ilişkiler, kenti tanımlayan kavramları, zamansal unsurun etkisine izin vermeden dönüştürmeye başlamıştır. Burada Toffler (2006)'ın evinden ekmek almaya giden bir çocuğun bir süre sonra eve dönüşlerinde, yapıyla çevrenin hızlı değişimi nedeniyle sorun yaşadığı hikâyesi hatırlanabilir. Aynı hız, sadece yapıyla çevreye değil, gündelik alışkanlıklara ve tüketime de etki etmektedir. Kullan-at kültürünün yaygınlaşması ve her şeyin çok sarsıcı bir şekilde hızlı değişmesi, işleyen yapıları bile devre dışı bırakabilmektedir. Uzunca bir zaman dilimi içinde yalnız tek nesne ile ilişki kurarken, daha kısa zaman süreleri içinde birçok nesneyle ilişki kurmamız hafızamızı ve belleğin kayıt altına alma prensiplerini de değiştirmektedir (Toffler, 2006, s. 71). Çevrenin ani dönüşümü, tükettiğimiz şeylerdeki hızlı değişim, insanın adapte olmadaki gönüllülüğü ve becerisine rağmen anakronik bir durum ortaya koymaktadır. Bu oluşum kendi dinamiklerini üretir hale gelmiştir. Sonuç olarak belleğin kurulmasında önemli olan fiziki referansların süratli yapım ve yıkım faaliyetleri kent alanındaki deneyimleri de dönüştürmüş, kentle kişi arasında kurulan aidiyet duygusu zedelenmiştir. (Kolsal vd., 2018). Aynı zamanda, mekân ve zaman kavrayışının değişmesi, belleği de dönüşüme uğratmıştır.

Tarihsel süreç boyunca, birçok disiplin tarafından farklı anlamlarına vurgular yapılan bellek kavramının en önemli özelliği mekânsal olarak kodlanmasıdır. Locke'un içe dönük bellek kavrayışında hatırlayabilme, kendilik ve bilinç gibi insanın varoluşsal özellikleriyle özdeşleşmektedir (Ricoeur, 2017, s. 123). Yani insan hatırlayabiliyorsa benliği vardır, kendi olmaktadır. Bu kavrayışın yerini, Platon ve Aristoteles'in balmumuna mühürlenmiş 'imgeler' anlayışına ve 'topos'la ilişkili bir yaklaşıma bıraktığı görülmektedir (Draaisma, 2018, ss. 48-49). Yani bellek, tıpkı balmumuna kazınan imler ve işaretler gibi, yer veya mekândaki işaretler ile şekillenen bir duruma dönüşmüştür. Yerin gücünün hatırlama aracı olarak kullanıldığı hafıza sanatının başlangıcı da belleğin 'topos' kavrayışına dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. Mekânın ezberleme veya hatırlatma tekniği olarak

kullanıldığı bu anlayışta, mekânda belirlenen düzende yerleştirilmiş nesnelere işaretlenmesi yoluyla, bu nesnelere ile imgesel bir yürüyüşe çıkmak, ‘hatırlamak’ demektir (Yelsalı Parmaksız, 2019, s. 14). Yates’in aynı isimli eserinde ele aldığı “bellek sanatı” olarak adlandırılan bu antik uygulama için Cicero “bellek sanatını eğitmek isteyen kimi kişiler, kimi yerler belirlemeli ve hatırlamak istedikleri şeylerin görüntülerini zihinlerinde canlandırarak, onları belirledikleri yerlerde depolamalıdır. Böylece bu yerlerin düzeni, hatırlanmak istenen şeylerin de düzenini muhafaza edecektir” diyerek bu yöntemin mekânsal boyutunu tarif etmiştir (Connerton, 2014, s. 14). Dolayısıyla mekân hem hatırlamanın teminatı olmakta hem de algılanan ve hatırlanan olarak bellekte yer almaktadır. Arendt (1996)’e göre anımsamak, düşüncenin en önemli şekillerinden biridir ve önceden kurulmuş bir referans sistemi olmadan işlevsizleşir. Ona göre insan zihni nadiren bir şeyle ilişkilenebilir başka bir şeyi akılda tutabilir. Yine burada mekânın, insanın veya çoğullukların ilişkileri hafızayı oluşturan en önemli bileşenler olarak ön plana çıkmaktadır. Halbwachs’ın ‘tanıklıklar’ olarak adlandırdığı bu somut unsurlar, hatırlama sayesinde daha önce bulunduğumuz bir yere döndüğümüzde, parçaları unutulmuş olan bir tabloyu yeniden şekillendirmemizi sağlamaktadır (Halbwachs, 2017, s. 9). Sinema yönetmeni Alexander Kluge da “hafıza denilen şey bir mekanizmadır ve bu mekanizma çapraz ilişkiler kurarak algılanabilir” söylemiyle bu durumu destekler. Böylesi bir algıda, her türlü gerçek ve imge hafızada iç içe geçerek yeni gerçeklik biçimleri oluşturur (Forrest, 2011). Çevresel psikoloji alanında çalışanlar da hatırlamanın, kişisel geçmişin kavramsal şemaları, anısal ve otobiyografik bellek, çapraz- kodlanmış anılar ağı ile geçmişe ait unsurları birbiriyle ilişkilendiren bir süreç olduğunu vurgularlar (Williams ve Conway, 2015, ss. 45-48). Bir kente dair hafızada kalanlar hatırlanırken, içindeki tüm unsurlar, anlamlar, ilişkiler, imgeler, ölçekler arası boyutlarla çaprazlanarak hatırlanmaktadır. Bir sokağı, duyumsadığınız koku, baktığınız harita, çektiğiniz bir fotoğrafın konumu veya sokağın kentteki anısal yapılara olan konumu, sokakta dinlediğiniz müziğin ait olduğu ülke ile beraber hatırlamanız gibi.

Yer ile kurduğumuz ilişkinin bellekteki yansımaları kimlikle ilgili bilgileri de ortaya koyar. Bu durumda hatırlamak kadar unutmamanın da önemli olduğundan bahsedilebilir. Hatta hatırlamanın koşullarından biri unutmaktır (Quiroga, 2013, ss. 29). Unutma ihtimalinin varlığı, mekânsal temsil ile hatırlatmayı zorunlu kılar. Özellikle modern dönemde kronikleşen toplumsal hatta küresel amnezi, kasıtlı hatırlatmayı, hatırlama da unutmayı getirir. Çünkü hatırlatılmak istenenlerin dışındaki onlarca unsur, hatırlatılanın gerisinde kalarak unutulur. Nora, “bugün hala hafızamızla yaşıyor olsaydık, mekânları ona adama ihtiyacı duymazdık” diyerek unutmamanın mekânsal temsille zorunlu hatırlatmayı mecbur kıldığını vurgulamaktadır (Nora, 2006, s. 18). Bu nedenle modern dünyada, hatırlamanın ve unutmamanın hızı, mimarlığın bir iletişim sistemi olarak geliştirdiği, zaman-mekân-beden birlikteliği üzerinden ürettiği mekanizmalarını da zayıflatabilmektedir.

Bellek gibi içeriğini doğrudan mekân referanslı alan bir diğer önemli unsur da kimliktir. Bağlamsal unsurlarla gelişen ve tanımlarını bağlamdan alan bir yer anlayışı, kimliği anlamayı da sağlayan verileri sunar. Bu anlayışa göre yer ile kimlik arasında birbirini destekleyen bir bağlantıdan bahsedilebilir. Coğrafi bilgiyle temellenen yer tanımı, kimliğin de belirleyicisi konumuna gelir (Kılıçkırın, 2014). Bauman’ın anekdotlarında aktardığı, ait olduğu coğrafyadan ayrılmasıyla yaşadığı kimlik çatışmasının kendini ‘yersiz-yurtsuz’ hissetmesiyle sonuçlanması, yer-kimlik bağıntısının sıkı ilişkisini kanıtlar niteliktedir (Bauman, 2017). Hatta kimlik ve yerin birbiriyle olan sıkı ilişkisi Marc Auge’nın tektipleşen tüketim alanlarını kimliksiz yapılar olarak görerek ‘yer-olmayanlar’ (non-

places) diye adlandırdığı kavrayışında okunabilir. Bu alanlar, geleneksel kent mekânından farklılaşarak, akışkan zeminli, kısa ömürlü, ‘gelip-geçici yer’ler olurlar.

Bu doğrultuda kimlik ve bellek birbirlerine bağımlı olarak ilişkilenen ayrılmaz unsurlardır. Bellek, mekânsal olarak kökenlenen, zamansal olarak da geçmiş, şimdi ve gelecek arasında ilişki kuran bir ağıdır. Mekân, zamanı algılamada, zaman da mekânı deneyimlemede birer ölçü olarak devreye girer. Dahası; mekân, anıyı olası kılacak biçimde zamanı dönüştürür. Anılar maddi olarak fiziki mekânda yerleşirken, anının zamansallığı mekânsal temellere oturur (Yates, 1966; Halbwachs, 2017; Nora, 2006; Connerton, 2009; Urry, 1999). Kimlik de referanslarını doğrudan mekândan alan, sadece fiziki olarak yerin varlığıyla değil insanın mekânla kurduğu ilişkiler ağıyla beraber şekillenen ve dönüşen bir kavramdır.

Çağın hızlı yapım ve yıkım faaliyetleri nedeniyle kent düzleminin sürekli dönüşmesi belleği de doğrudan etkilemektedir. Öyle ki bu dönüşüm, mekân-zaman ve bellek ilişkisini de dönüştürmüştür. Zamanın süreksizleşmesi, belleğe ait bileşenler olan mekân ve zaman kavrayışını da değiştirmiştir. Zaman, modernitenin mekânında yok olarak, ölçüm aletlerine kaydedilerek işlevsizleşmiştir (Lefebvre, 2014, s. 120). Hartley’in (2002) vurguladığı gibi, “geçmiş yabancı bir ülke” olacak kadar uzaklaşmış, dolayısıyla imge ve bellek de birbirinden kopmuştur. Modernite ve onun geçmişe bakmayan kavrayışı, hatırlama ve unutmama kültüründe de değişiklikler meydana getirmiştir. Hatta toplumsal bellek tartışmalarının 20. yüzyılda yaşanan olaylarla birlikte yüzyılın ikinci yarısında ivmelenmesi, hatırlamanın fazla müdahale doğuran sonuçlarını ortaya çıkarmıştır. Connerton’ın aşırı hatırlama (hipermnezi) olarak adlandırdığı bu durum, yeni çağda kent mekânını yeniden örgütlemeye başlamıştır (Connerton, 2009, s. 140). Geçmişle ilişkisini koparan modernite sonrasında yükselen postmodern toplum; geçmişin yüceltildiği ve unutmama öteleyen aşırı müdahalelerle hatırlamanın abartıldığı ortamı sunmaktadır. Aşırı hatırlama kültürü, tarihsel süreç içerisindeki kırılma noktalarıyla beraber belleğin toplumsal olarak kurgulanmasına da imkan sağlamıştır. Toplumlar kendi meşruiyetlerini arttırma, geleceklerini ve kimliklerini inşa etme aracı olarak belleği kullanmışlardır. Bu nedenle de hatırlamayı garantileyecek fiziksel temsilleri üretmişlerdir. Aşırı hatırlama veya unutmama çabası ve kent mekânında bu yönde inşa edilen temsiller, bulunduğu bağlama ait olmayan yapıların da kentte yer almasına neden olmuştur. Geçmişten çağrılan veya yeniden üretilen fragmanlar ve imgeler, kentsel mekânda geçmişten gelen yabancı nesnelere yer almaktadır. Bu nedenle aşırı hatırlama, unutmama korkusuyla yapılan, geçmişte kentsel mekânda hiçbir zaman var olmamış mekânsal temsilleri meşru kılmaktadır.

Kentlerin bu kadar hızlı dönüşüm geçirdiği, mekânın kendini sürekli yenilediği, belleğin bulanıklaştığı, kimliğin belirsizleştiği bir zaman düzleminde insan-mekân ilişkisinin ara yüzünde bulunan imgeler de kent deneyimi ve bellek ile çift yönlü ilişki kurmaktadır. Mekândan ve mekanlardaki anılardan doğan kent kimliği ve belleği kavramları imgesel referanslara tutunmaya başlamaktadır. İmgeler, gerçekliklerin yerini alarak, insanın kentle münasebetinde yeni bir algı ve deneyim türü ortaya koymaktadır. Anılar zamana bağlı değil, imgelere bağlı gelişmektedir. Sonuç olarak, imgelerin bellek oluşumuna ve deneyime etkisinin sorgulanması önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda, kavramları yeniden ele almak, imgenin bellekle, belleğin deneyimle ve imgenin deneyimle karşılıklı etkileşimlerinin incelenmesi yeni kavramların keşfedilmesine olanak sağlayabilir.

İMGESEL BİR ETKİLEŞİM OLARAK DENEYİM VE BELLEK (EXPERIENCE AND MEMORY AS AN IMAGE INTERACTION)

Benjamin (2001, s. 41) geçmişin gerçek imgesi uçucudur diyerek hatırladığımız şeylere dair bir tespitte bulunur. Ona göre geçmiş, ancak bir daha görünmemek üzere kendini gösterdiği an, birden parlayıp aydınlanıveren bir resim olarak yakalanabilir. Geçmiş imgesi, onda kendini amaçlanmış olarak bulmayan bugünle birlikte yitip gitme tehdidi taşır; bu imge bir daha geri getirilemez. Huyssen'e göre ise (1999, s. 13) belleği oluşturan da geçmiş ve şimdinin, temsil ile gerçek olanın arasındaki çok ince yarıktır. Hatta belleği canlı kılan, mekanik bir depolama ya da arşiv aygıtından farklılaştıran da bu yarıktır. Sürekli olarak temsil ile gerçek arasındaki zamansal gidip-gelmeler, zamanı parçalara bölerek temsilleri çoğaltır. Her hatırlamada değişen temsil, gerçeğin kendisine ait imgeyi bulanıklaştırmaktadır. Dolayısıyla bellek, daima 'şimdiki zamanın filtrelediği bir geçmiş görüntüsüdür' (Traverso, 2019, s. 21). Bu durum tersten ele alınırsa, imgelerle elde edilmiş bir hafızanın da imgelerle hatırlanacağı öngörülebilir. "Benliğimin derinliklerinde böyle çırpınan şey, bu tada bağlı olan, onun peşinden bana gelmeye çalışan bir görüntü, görsel bir hatıra olmalı" diyen Proust'un küçük kurabiyenin tadının izini sürdüğü zihinsel yolculukta, tadın yaratmış olduğu hissin mekânsal ve zamansal bağlamını tanımlamaya çalışırken hatırladıkları an'ın kendisi değil temsildir (Proust, 2022). Tıpkı kurabiyede olduğu gibi, hatırlama araçları zihinde temsiller yoluyla geri çağırılır. İmge ile belleğin ilişkisi de bu noktada başlar. Kent deneyiminin imgeleri, hatırlatma araçları olarak kentin belleğini inşa eder.

İmgesel olanda, bir fotoğraf karesi, bir resim veya bir ekran gibi izlenen bir durum vardır. Bu izlenen ile izlenilen konum durmadan birbirine eklemlenir. Burada kentteki yapılar bir göz gibi, bir kamera gibi davranır ve zihinde mekânsal deneyim bir devingenlik oluşturur. Bu nedenle insanların ve yapıların birlikte elde ettikleri etkileşim sürecinde geçirilen zaman, deneyimle kavradıkları bir alanı tanımlar.

Mekânların bellek oluşumundaki etkisi düşünüldüğünde mimarlığın zamanı dondurabilen bir biçim olduğu söylenebilir. Burada Bergson'un (2007) "Madde ve Bellek" eserinde vurguladığı 'süre teorisi'ni hatırlamak gereklidir: Belleğe ait olan olgular bir yandan zamana ait olan kavrayışlardır. Yani algı, anı, imge gibi kavramlar bir süreç içerisinde oluşurlar. Sonsuz imgelerin oluşu gibi zaman da milyonlarca an'ın görüntüsüdür. Nasıl ki, imgeler zamanı dondurarak mekânı temsil ediyorsa, an denilen, konuşurken bile geçip giden, zamansal kesit de zamanı görünür kılandır. Bergson'un söylediği gibi katıksız şimdiki zaman yoktur, çünkü geçip gitmiştir. Dolayısıyla imgeler, an'ın ve mekânın donmuş görüntüsüdür (Bergson, 2007, ss. 100-114). Zamanın donması, hiçbir zaman tekrar edemeyecek olan imgelerle yakalanabilmektedir. İmgelerin tekrarı fotoğraflarla elde edilmektedir. Fotoğraf çekmek hem bir deneyim türü hem de sosyal medya kullanımına bağlı gelişen bir paylaşım türü halini almıştır. Bu nedenle fotoğraf çekme eylemi mekânı deneyimlemenin gündelik pratiklerinden biri olarak görülebilir. Bir zamanlar, turistlere ait bir davranış gibi görülen bu eylem, insanların yerle olan ilişkisi zayıfladığı ve deneyimlenen mekânların bağlamsal bilgileri dönüşüm geçirdiği için, mekâna dair edinilen tanışıklık ilişkisinin imkanlarını da azaltarak, insanlara kendi kentlerinde turist olma olanağı vermektedir.

Tüm bu tartışma içerisinde, kentte yaşayanların kentsel mekânlarla geliştirdiği iletişimi ve deneyimini ve aslında kent sakini olup turist bakışını içeren süreçlerini tanımlamak için Urry

(1999)'nin tüketilmek üzere tasarlanan yapıntı mekânlardaki turist eylemlerini belirttiği “post-turist” kavramını incelemek faydalı olabilir. Turist eylemleriyle birlikte, yerlerin yeniden yapılandırılma süreçleri içerisinde anlaşılmasıyla zamanı ve mekânı değerlendirebilmek yeri anlamının öncelikli basamağı olarak önemli bir yer tutar. Tüketilmek üzere gelişen mekânsal üretimlerde ortaya çıkan turist bakışını oluşturan şey onun karşısında yer alan ve turist-dışı deneyim biçimlerini içeren davranış örüntüleriyle anlamlı hale gelir.

Burada Harvey (1989)'in modernizmin kenti işlevlere ayıran tavrına karşı gelişen postmodernizmin kentteki dokuları nasıl parçaladığına ve parçalı olmayanları da nasıl kesintili olarak ele aldığına dair tespitlerinden faydalanılabilir. Ona göre postmodernizm kent mekânını oluşturan dokuları palimpsestler olarak algılar ve zamansal olarak bunları birbirine yapıştırmak ve üst üste getirerek bir kolaj elde eder. Bu nedenle postmodernizmin, mekânları parçalı olarak üretme mantığıyla kurulan kentlerde gündelik deneyimlerdeki eklektik durum, kasıtlı olarak üretilmiş olan parçalanmanın bir sonucudur. Bu tanımlamalara dayalı gelişen kent mekânında, zaman-mekân-beden ilişkisi, tanıdık olmayan parçalarla elde edilen ancak katmanlarında aşına olunan parçaların yer aldığı bir türden kişiselleşmiş, ama bütüncül olmayan kimlikler yaratmıştır. Turizm ise iletişim ve ulaşım teknolojilerinin ilerlemesine bağlı olarak kentin parçalı okunma halini desteklemeye başlayan bir demokratikleşmeye erişmiştir. Bu demokratikleşmede gerekçe olarak, herkesin her an turist olabilme imkânını sunan mekânsal düzenler, toplumsal pratikler ve değişim hızı gösterilebilir. Ortak bir kültür halini alan ve aktüel yaşamın yeniden yorumlanarak başka bir formatta kişinin isteğine göre üretildiği mecralar, kent de dahil tüm deneyim anlarının fotoğraf karelerinde paylaşımını teşvik etmektedir. Turizm de fotoğraf çekme vasıtasıyla gelişen imge üretiminin gücünden faydalanır. Turizm genel çerçevede “camera obscura” gibi zaten zihinde bir imgesiyle ziyaret edilen fiziksel ve üretilmiş çevrelerin yeniden fotoğraflanarak görsel tüketimi üzerine kuruludur. Gezilen yerlerin kaydının gelişen teknolojiyle birlikte daha rahat tutulması, fotoğraflanması ve belgelenmesi, görsel tüketime namzet olan yerlerin ziyaret edilme oranlarını arttırmıştır. Urry (2009)'nin ortaya koyduğu bir başka önemli tespit ise modern zamanların kent yaşantısında ortaya çıkan bir kavram olarak flanörün, yani kent aylaklarının fotoğrafla arasındaki bağın turist olma durumunu geliştirmesidir. Fotoğraf çekmek eylemi, görülmeyi ve kaydedilmeyi ve aynı zamanda başkalarını görerek, onları kaydetmeyi içerdiğinden, imgelerin her yerdeliğine katkı sağlar.

Bu bakış açısına göre fotoğrafı çeken nesne, tanımlanan kare içerisinde çekenin mülkü haline alır. Fotoğraf bir şekilde gerçekliği kopyalama aracı gibi gözükse de elde edilen görüntüler gerçekliğin bütününe ilişkin değil, onun görülmek istenen parçalarına ilişkindir. Bir şeyi fotoğraflamak, o şeyin “orada” olduğuna dair delil oluşturmaktadır. Aslında fotoğraflar aktif olarak izleme ve gösterme pratiklerinin doğal bir sonucudur. Fotoğrafi çeken özne, kadraja girecek nesneyi seçer, tanımlar ve onu kendi kişisel tercihleri doğrultusunda inşa eder. Bu anlamda her fotoğrafın kendi anlatısı vardır. Bu anlatı geziyi biçimlendirir. Bir gezide veya herhangi bir paylaşımı planlanan deneyimde aranan şey bu süreçlere uyan ve yapılandırmayı bekleyen görüntüleri yakalamak üzerinedir. Turist geziden önce, gezdiği yerle ilgili edinmiş olduğu imgelerin izini sürer ve görüntüleri orada olmanın kanıtları olacak şekilde kendi bakışıyla elde etmeye çalışır (Urry, 2009).

Kentlinin de turist gibi davrandığı bu düzende, durmaksızın imgeler üretilir. Bu sayede imgeler her yerde olurlar. İmgelerin her yerdeliği onların gücünü ve dönüştürücülüğünü artırır. İmgelerin enformasyon olarak, yorumlama nesnelere, empati ve yaratıcılık odakları olarak ve dünyaya açılan

pencereler olarak analizlerinin mümkün olduğunca çok bakış açısıyla yapılması gerektiğini savunan Burnett (2007) metaforların gücünün ve insanların etraflarındaki imgelerle geliştirdikleri ilişkilerin öneminin altını çizmektedir. Özellikle imgelerin her yerde oluşu ve bu durumun kendine referanslı bir anlam üretmeye başlaması, görsel bir dile dayanan mimarlık açısından önemli bir tartışma ortaya koyar. Kentler, kent deneyimi ve kenti algılama biçimleri bu imgelerle şekillenmeye başlayarak kente dair bireysel ve toplumsal ölçekte yeni anlamlar üretmeye de başlar. İmgeler bu noktada farklı deneyimleri olanaklı kılan şekillendirici ara yüzler olarak kent ile kurulan ilişkiyi düzenleyen yeni bir dil ve yeni bir anlam katmanı oluştururlar.

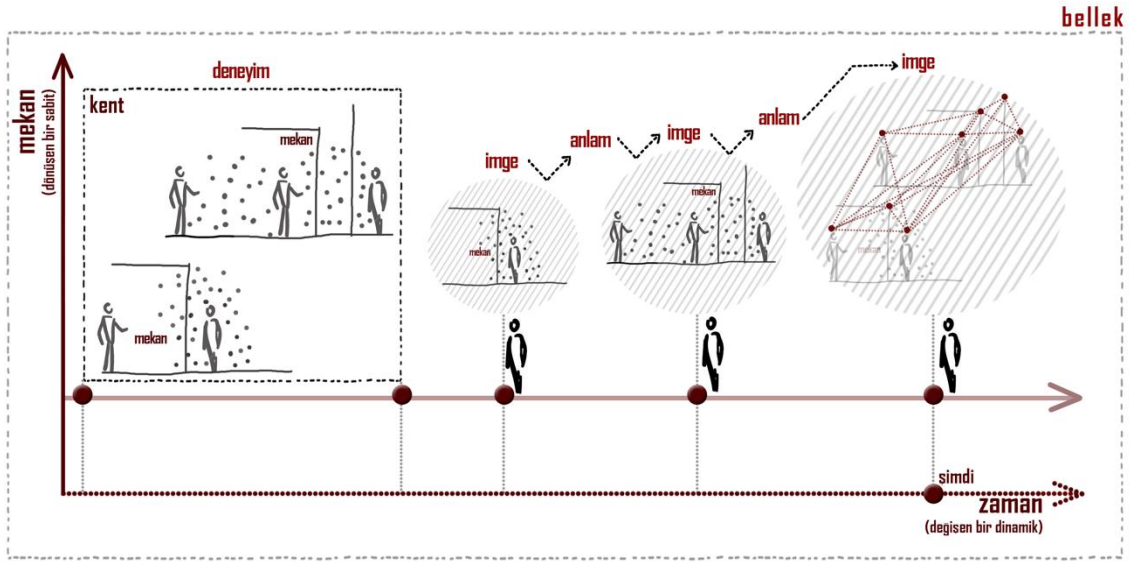
Her yeni imge yeni bir anlam üretir. Gerçekliğin ürettiği anlam ve ilettiği mesajlar da bu imgelerle dönüşür. Mekânsal deneyimde elde edilen duyuşsal veriler, imgeler üzerinden nakledilir, taşınır ve yayılır. Bir imge bir kokuyu veya mekâna ait bir dokuyu çağrıştırabilir. Ancak bu aynı mekâna ait pek çok imge için izleyicisine bağlı olarak farklı bir oranda olur.

Burada Arheim'in görsel düşünme üzerine ortaya koyduğu düşünceler, imgelerin etkisini anlamak için hatırlanabilir. Arheim (1969)'e göre düşünce, zihinde görsel olarak oluşur. Sözcükler de düşüncedeki imgelerin anlatımı için devreye sokulan araçlardır. Ona göre, düşünmenin koşulu dil (sözcükler) değildir; fakat dilin düşünmeye olumlu etkisi vardır.

Zihnimizde deneyim ve algılarımızla oluşmuş, bilgi öbekleri, imge yığınları ve biriktirilmiş veriler arasında ilişkinin doğması ve ilişkilerin anlamlı bir bütün olarak ortaya konması, yapım faaliyeti içeren bir sistemdir. Bu sistem içerisinde sesleri, anlamları ve kelimeleri, görsel nesnelere dönüştüren bir bağlantı söz konusudur (Cross, 1982). Zihindeki tüm medyalar algıya dayalıdır ve bilgi imgeler halinde kodlanır. Tüm bu kodlar, imgeler, birikimler karmaşık bir zihinsel örüntünün birbirini besleyen parçaları olarak nitelenebilir. Bu durumda imgeler algılarımızın temellendiği ana unsurlar olarak bellekte yerlerini alırlar.

Dilin zihindeki görsel kökenine dair bu bilgiler, görsel verilerin baskın oluşu mimarlığın iletişim boyutunu bir kez daha kanıtlarken, kentsel imgelerin kentli tarafından ve paylaşım ortamlarında sürekli üretimine dayalı gelişen imgelerin her yerdeliğinin de yeni bir dil ve iletişim geliştirdiğini ortaya koyar.

Dil, söylem ve izlemenin bir sentezi olan imgeler çeşitli medya biçimlerini bir araya getirerek, yalıtılmış bir ifade olmanın ötesinde, sadece nesne veya bir gösterge olarak değerlendirilemeyecek potansiyelde üretimlerdir. Bu potansiyelin içeriğinde imgeler, insanların kendilerini görme biçimlerini dönüştüren, artık kendilerini bireyler olarak değil, melez personalar olarak tanımlamalarına yol açan ve kimliğin artık tek bir yeri, nesneyi ya da kişiyi mesken tutmadığı teknolojik bir zekayı temsil etmektedir (Burnett, 2007, s. 34).

Şekil 3 - Zaman ve mekân bağlamında üretilen imge, anlam ve bellek.

Bu nedenle imgeler sadece birer görüntü olmanın ötesinde etkilere sahiptir. Gündelik yaşantıdaki etkileri yanında, kent deneyimini dönüştürdükleri, parçalı ve üretilmiş imgeler aracılığıyla yeni bir kent tahayyülü geliştirmeye muktedir oldukları için, kentin değişken fiziki karakterinin de bu imge işgaline izin veren bir yapıda olduğu söylenebilir. Mekânsal ve zamansal bilgiyle gelişen anı ve bellek, her ne kadar bir imgeye tutunarak zihinden çağrılrsa da mekânın sabit olmaması ve değişkenliği, çağrılan imgeyi sürekli bir bozulmaya uğratar. Fotoğrafla veya izleme üzerinden eski imgeye eklenen yenileri ilk imgenin yok olmasını hızlandırır. Bu durum mekânın gerçekliğinin, imgeleri tarafından ele geçirilmesine neden olur. İmgeler o mekân için yeni bir gerçeklik üretirler. Kentleri bu yeni pratikler ve algı üzerinden okumaya ve kentlerle bu şekilde iletişim kurmaya başlarız (Şekil 3).

Bu doğrultuda, çalışmanın kavramsal bölümünde aktarılan kent mekânının dönüşümü ile değişen kent deneyimi, bellek ve kimlik; aynı zamanda imgelerin bu değişimlere olan etkisi bir sonraki bölümde somutlaştırılarak özetlenmiş ve örneklerle ele alınmıştır.

KENTTEKİ İMGELER, DENEYİMLER VE BELLEĞİN DÖNÜŞÜMÜNE DAİR (ON THE TRANSFORMATION OF IMAGES, EXPERIENCES AND MEMORY IN THE CITY)

Kent deneyiminin temel bileşenlerini insan ve mekân oluşturmaktadır. Kentteki mekânın farklı müdahalelerle geçirdiği değişimler, kent ile farklı zamansallıkta temasları olan insanların deneyimlerinin ayrışmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla imgeler ve bellek de değişmektedir. Bütüncül ele alındığında ise mekânın fiziksel özellikleri, insanla olan ilişkisi, insanların elde ettiği anlam ve imgeler ile bellek değiştiğinde kimliğe ait ilk bileşenler tamamen kaybolmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde farklı müdahale biçimleri üzerinden ele alınan örnekler ile kavramsal tartışma somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Kent imgelerine bağı olarak farklılaşan bellek türlerinden bahsedilebilir. Lefebvre, gündelik hayatın tekrarların bir araya gelmesine dayalı bir mekân olup olmadığı yönündeki sorgulaması sonucunda, “dünyaya dair deneyim, bütünlüklü ve sürekli bir deneyimdir” çıkarımına varmıştır (Lefebvre 1998’den aktaran, Yelsalı Parmaksız, 2019). Bu çıkarımdaki gibi bir yapıyı sürekli deneyimleyen kent sakininde eski ve yeni imgeler durmadan bir araya gelerek tanıklık sürecinde gelişen sürekli bir imgeye dönüşürler. Bireysel algılarla değişiklik gösteren bu imge eşsizdir. Yapının kendisi ve fotoğraflarına ait imgelerinin bir araya gelmesi ile imgeler arası aktarımlarla seçici bir imge elde edilir. Sonuç itibariyle ortaya çıkan son imge ise, eski imge, yeni imge, sürekli imge ve bu seçici imgenin karışımından oluşur. Yapıyı nadiren deneyimleyen kent sakininde tanıklık düzeyinde sürekli bir imge olmasa da mekâna dair eski, yeni ve imgeler arası aktarımlarla gelişmiş seçici imgeler bulunabilir. Turist deneyiminde ise mekânla ilişkili eski veya yeni imge bulunmayacağı düşünülebilir. Burada, deneyimden kaynaklanan ilk imgenin, seçici imge ile karışımından son imge gelişir. Deneyimin sıklığı ve imgelerdeki farklılıklar sonucunda, zamansal ve uzamsal olanın oranlarının değiştiği bir son imge karışımı oluşur (Tablo 1).

Çalışmanın bu bölümünde, önceki bölümlerde yer alan tartışmaları örnekleyen farklı kent mekânları, farklılaşan müdahale biçimlerine göre seçilmiştir. Bu bağlamda ilk örnek, Christo ve Jean Claude’un özellikle kentle ve insanlarla ilişkisi uzun süreli olan, bellekte yer edinmiş ve kent belleğinin oluşumunda etkisi olan yapıları dönüşüme uğrattığı müdahaleyi ele almaktadır. Burada, mekânla kurulan ilişki ve kent deneyimi tamamen dönüşüme uğramış ve yeni bir imge yaratılmıştır. İkinci örnek ise mevcut bir yapının geçirdiği değişimin sonuçları üzerinden ele alınmıştır. Tarihi kentsel bir çevrede yer alan ve kenti farklı sıklıklarla deneyimleyen insanların değişen imgeler ürettikleri yapı, zaman ötesi bir bağlama dönüştürüldüğünde, mevcut deneyim ve imgelere eklenen yeni bilgiler ile hem bellek değişmekte hem de yeni bir bellek inşası söz konusu olabilmektedir. Kenti az sıklıkla deneyimleyen veya ziyaretçi olarak kente gelenlerin talep ettikleriyle sürekli kendini yenileyen mekân, özgünlüğünü ilk imgesini ve kimliğini yitirmeye başlamaktadır. Özellikle tarihi kentsel çevrelerde karşılaşılan bu durum, yapılara yeni kütleler eklenmesi, bazı bölümlerin çıkarılması, mimari elemanların tamamen değiştirilmesi gibi müdahalelerle gerçekleştirilmektedir. Bir diğer örnek, kent belleğinde önemli bir yeri olan Eskişehir Atatürk Stadyumu’nun yıkılarak kentte yarattığı fiziksel boşluğun tartışılması olmuştur. Kent mekânındaki fiziksel varlığı ve somut olmayan bileşenleri ile oluşturulan imge, yarattığı hafıza ve bunların mekânsal kodları yeni üretilen imge ile yok olmuş ve yerini farklı bir kent deneyimine bırakmıştır. Yıkım; bellek ve kimliğin en çarpıcı değişime uğradığı müdahale biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Belleğin mekân ve fiziksel tanıklıklarla şekillenen özelliklerini doğrulayan bu durum, nesnenin kendisi ortadan kalktığında hafızanın da kısa sürede yok oluşuna örnektir. Son örnek ise, fiziksel olarak daha önce alanda hiç var olmamış nesnelerin orada yer almaları ile değişen bir kent parçasını ele almaktadır. Yapım olarak düşünülebilecek bu müdahale alanının bütününe dair var olan deneyim ve hafızayı tamamen değiştirmeye yöneliktir. Burada da olmayan bir durumun ‘kurgusal’ bir bakışla ele alındığı yaklaşım ön plandadır.

Tablo 1 - Kentsel bir mekân için deneyim, imgeler ve bellek arasındaki ilişki.

		dönüşüm	değişim	yıkım	yapım	imgeler	son imge
		koruma	ekleme-çıkarma	eskime	olmayan üretim	yapının kendisi - fotoğrafları	
		paketlenme/boyama	algılama/ hemen algılama	tanıklık-süreç	yabancılaşma	ortaklık kurma/soyutlama/ imgelerarası aktarım	eski imge yeni imge süreklilik seçici imge
		varlık-başkalaşma-farkındalık	algılama/ hemen algılama	eski imge + yeni imge	yeni imge	seçici imge	
zihinsel etki	mekân sürekliliği deneyimleyen kent sakını	algılama/ hemen algılama	algılama/ hemen algılama	algılama/ hemen algılama	yabancılaşma	ortaklık kurma/soyutlama/ imgelerarası aktarım	eski imge yeni imge seçici imge
imgesel etki		eski imge + yeni imge	eski imge + yeni imge süreklilikli imge	eski imge	yeni imge	seçici imge	
zihinsel etki	mekân sürekliliği deneyimleyen kent sakını	algılama/ hemen algılama	algılama/ hemen algılama	algılama/ hemen algılama	etkisiz	ortaklık kurma/soyutlama/ imgelerarası aktarım	ilk imge seçici imge
imgesel etki		eski imge	eski imge	eski imge	etkisiz	seçici imge	
zihinsel etki	mekân ilk kez deneyimleyen kent sakını/turist	algılama/ hemen algılama	algılama/ hemen algılama	algılama/ hemen algılama	etkisiz	ortaklık kurma/soyutlama/ imgelerarası aktarım	
imgesel etki		eski imge	ilk imge	imge yok	ilk imge	seçici imge	

Mimarlığın, hem yapı hem de kent ölçeğindeki iletişim şeklindeki sürekli dönüşüm, bireylerin deneyimlerini ve buna bağlı olarak bellek oluşumlarını değiştirmektedir. Kent alanındaki sanatsal çalışmalar bu durumun fark edilmesinde veya görünür hale gelmesinde etkili araçlara dönüşebilir. Burada Christo ve Jeanne Claude'nin kamusal alandaki bilindik yapıları kumaşlarla paketleyerek onları olduğundan farklı bir algıya taşımaları örnek olarak gösterilebilir. Sanatçıların bunu yaparken açık bir neden-sonuç ilişkisini planlayıp planlamadıkları tartışılır olsa da bu türden çalışmaların kent mekânındaki algıyı yeniden ürettiği, kent deneyimini dönüştürdüğü ve sorgulattığı çıkarımı yapılabilir. Belleğin ve deneyimin oluşmasının olağan akışına anlık veya belirli bir süre zarfındaki müdahaleler, kenti ve yapıyı sürekli veya bir süreliğine deneyimleyenler açısından oldukça çeşitli bir deneyim ve algı zemini ortaya koyar. Tek bir yapının imgesel versiyonlarının mevcut halinden başka bir durum ortaya koyabilmesi, anlık bir kayboluşla, gerek toplumsal/kolektif ölçekte, gerekse bireysel ölçekte, yer duygusunun altını çizerek yeniden bir hatırlama sağlayabilir. Bu tartışmayı somutlaştırmak için, Christo ve Jeanne Claude'nin 1985 yılında Paris'te paketlediği Pont Neuf ve paketlenmesi 1995 yılında tamamlanan Berlin Reichstag binası iyi örnekler olarak sunulabilir. (Şekil 4).

Şekil 4 - Paris, 1985, Christo ve Jeanne Claude tarafından paketlenen Pont Neuf
(sol: URL-2, sağ: URL-3)

Şekil 5 - Berlin, Christo ve Jeanne Claude tarafından paketlenen Reichstag Binası
(sol: URL-4, sağ: URL-5).

Bu iki örnekte görüldüğü gibi, özellikle kentle ve insanlarla ilişkisi uzun süreli olan, bellekte yer edinmiş ve kent belleğinin oluşumunda etkisi olan yapılarda herhangi bir değişim ve dönüşüm meydana geldiğinde, yerle kurulan ilişki ve dolayısıyla kent deneyimi dönüşmektedir. Özellikle her gün kullanılan bir köprü veya önünden geçilen bir yapının, soyutlanarak ve tüm detaylarından kopararak kütesel bir varlığa indirgenmesi gibi bir uygulama ile, gündelik algılar, yer bilgisi ve deneyim farklılaşmaktadır. Alışılmış imgenin dışında bir imge üretimi gelişmekte, algı değişmekte ve bir farkındalık elde edilmektedir. Aslında unutmada olmadan hatırlama olamayacağı için, mevcut durum unutturularak hatırlama sağlanmaktadır denilebilir. Burada sanatın ve sanatsal olanın kasıtlı ve bilinçli tercihlerinden söz edilebilir. Bu gibi kasıtlı uygulamaların yanında, kontrol dışında gelişen, zamanın getirdiği bazı algı kaymaları, bellek gelişimi ve yeni deneyimlerden de bahsedilebilir. Bu da kentlerdeki hızlı dönüşüm sonucu olabileceği gibi, kentteki mekân üretiminin, “tüketmek” kavramıyla ortaya konulmasından ileri gelebilir. Turistik hale gelmiş mekânlar bu duruma iyi bir örnek sunabilir (Şekil 6).

Şekil 6 - Eskişehir, Odunpazarı, Sarı Konak, öncesi (2010) (sol) ve sonrası (2014) (sağ)
(Yazarın Kişisel Arşivi).

Tarihi-turistik kent mekânlarında fiziksel ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla mekâna bağlı olarak kodlanan ve somut olmayan unsurları da içeren belleğin sürdürülmesi sağlanmak istenir. Ancak çoğunlukla sadece yapıların korunması ve varlıklarını devam ettirmesi öncelikli kaygı gibi görünür. Sürekliliği sağlamak için ise ilk aşamada yapının imgesinin elde edilmesine dikkat edilir. Resim 6 ve 7’deki Sarı Konak örneği incelenirse, yapının sarı ve cumbalı oluşu bellekte yer alan temel nitelikler olarak sıralanabilir. Ahşap bir strüktürün varlığı görsel algıda ikincil bir özelliktir. Bu nedenle, yapının imgesinin elde edilmesine, görünmeyen özelliklerinin devam ettirilmesinden daha önem verilir. Kent belleğinde önemi olan yapıların korunması için, onların en iyi ve yeni versiyonlarının dondurulmuş hali olarak bakılan bir sürdürme anlayışında, yapıların zamanla eskimiş haline ve bu eskimeyle birlikte zamanın getirdiği özelliklerinin birdenbire yok olmasına göz yumulur. Sarı Konak örneğindeki gibi, sarı olan herhangi bir yeni konak, eskisinin yerini alır. Bugün birçok geleneksel tarihi kent mekânında, yapı fiziksel

çevre sadece ‘turist gözünden’ bakılarak, beklentiye göre dönüşmektedir (Urry, 2009). Bu, inşa süreci dikkate alınmaz ise ani bir değişim olarak kabul edilebilir. Hatta, Pont Neuf örneğindeki gibi, yapının paketlenmesine benzer bir etki de elde edilebilir. Kent sakinleri açısından bakıldığında, Sarı Konaktaki bu uygulamaya, Christo’ların kasıtlı elde ettikleri durumun bilinçsiz ve kalıcı bir yansıması denilebilir. Turist deneyiminde ise durum farklıdır. Odunpazarı’nın Eskişehir’in turist ziyareti alan bir bölgesi olmasına bağlı olarak, Sarı Konak gibi alanda yer alan çeşitli yapıları, kent dışından gelen pek çok kişi deneyimlemektedir. Turist algısında, bu deneyimin kendisinin, imgesinin ve belleğinin kentte yaşayanlara göre farklı olacağı belirtilebilir. Yapıların ve bölgenin sürecine tanıklık etmeyenler açısından o yapılar, renkleriyle veya cumbalarıyla, sokaklar içindeki konumlarıyla tanınırlar. Bellekteki mevcut bir duruma veya zaman içindeki değişimlere yeni bir bilgi eklenmediği söylenebilir. Ne var ki, Odunpazarı evlerinin turistik bir alan olması, alana ait çoğaltılmış, yayılmış ve kalıplaşmış imgelerinin varlığına neden olur. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere fotoğraf, imgelerin üretiminin ve çoğaltılmasının bir aracı olmaktadır. Burada tarihi kentte yapılacak her müdahale, turistin kent deneyimini kasıtlı olarak yönlendirecek, tanımlayacak süreçleri içermektedir. Başka bir deyişle, turistin deneyimi, çekilecek olan fotoğraf ve tüketime sunulacak imgenin arzu edilen yönde olması üzerine kurgulanmaktadır. Sokak sağıklaştırma çalışmaları ile Odunpazarı’ndaki sokak silüetlerinin imgeleri bu yönde dönüşüm geçirmiştir. Bir de bu müdahalelere, zaman içinde turist talebiyle ve beklentisiyle eklenen aslında o ‘yer’de hiçbir zaman var olmayan unsurlar da eklenince yayılması arzu edilen imge tamamlanmış olmaktadır. İşte bu imgelerin, turist deneyimi açısından birer referans ve başlangıç noktası oluşturması muhtemeldir. Bu nedenle yapıların kendilerinin veya zaman içindeki hallerinin geliştirdiği deneyim ve belleğe eklenen yeni bilgileri olabileceği gibi, yapıları ilk defa görenler için imgelerin etkisinde bir bellek başlangıcının varlığına işaret edilebilir.

Bu noktada, hem imgelerin çokluğu ve hızlı paylaşımına bağlı olarak hem de yapı çevrenin hızlı değişiminden dolayı, mekanların turistik olmasından ve deneyimleyenlerin turist olmasından bağımsız bir şekilde, imgelere dayalı bir bellekten ve referans noktasından bahsedilebilir.

Bazı durumlarda da mekânın yok oluşu ve yerine bambaşka bir şey konması da deneyimin oluşmasında ve belleğin etkilenmesinde önemli rol oynar. Zamansal ve uzamsal olanın birbirinden kopuşuna örnek olan durumlarda gerek kolektif bellekte gerekse kenti deneyimleyen bireylerde, mekânın varlığı ve yokluğu geriliminde karma bir bellek ortaya çıkar (Yelsalı Parmaksız, 2019). Buna, Eskişehir’de yıkılarak yerine Millet Bahçesi yapılan Atatürk Stadyumu örnek olarak gösterilebilir (Şekil 7). Atatürk Stadyumu, baskın bir fiziksel varlık olma özelliği; kentli tarafından uzun yıllar yoğun kullanılan bir alan olması ve kent merkezindeki konumuna bağlı olarak da toplumsal hafıza açısından bir simge olması özelliği ile somut ve somut olmayan bağlamda önemli bir örnektir. Yapının 1950’lerden itibaren kent mekanındaki ve kentlinin deneyimindeki varlığı, yok olmasının ardından bellek düzleminde daha belirginleşmiştir. Bu özelliği nedeniyle kent alanındaki bu boşlukla ilgili yarışmalar düzenlenmiş, fikirler üretilmiş ve somut olarak korunamayan stadyumun yerine ne getirilebileceği ile ilgili tartışmalar yapılmıştır. Kentlinin fikirlerine ağırlık verilmiştir. Ancak tüm bu tartışmalar teorik düzeyde iyi niyetli bir girişim olarak kalmış, “millet bahçesi” uygulamalarından biri de Eskişehir’de hayata geçirilmiştir. Kentlinin yaşama kültüründe çok belirgin bir öge olan stadyum imgesi, bellekteki kayıtlar ve bunların mekânsal kodları bugün deneyimlenen millet bahçesinin ürettiği imge ile karışarak belirsizleşmektedir (Şekil 8).

Şekil 7 - Yıkılmadan önce Eskişehir Atatürk Stadı (URL-6).

Şekil 8 - Yıkım sonrası stadyum alanı (sol:URL-7), Millet Bahçesi olduktan sonraki görünüm (sağ:URL-8).

Mekânın bellek ile kurduğu doğrudan ilişkiye karşın modernite, mekân-zaman ve bellek ilişkisini dönüştürmüştür. Zamanın süreksizleşmesi, belleğe ait bileşenler olan mekân ve zaman kavrayışını değiştirmiştir. Zaman, modernitenin mekânında yok olarak, ölçüm aletlerine kaydedilerek işlevsizleşmiş, dolayısıyla imge ve bellek de birbirinden kopmuştur. Öte yandan, aşırı hatırlamanın (*hipermnezî*) yarattığı hatırlama sonrası (*post-mnemonic*) kültür (Connerton, 2009, s. 140), unutma çağını tanımlarken kent mekânını da yeniden organize etmektedir. Toplumsal bağlamda unutmamaya yönelik yapılan müdahaleler, hatırlamanın abartılı dünyasını da sunmaktadır. Geçmişten çağrılan veya yeniden üretilen fragmanlar ve imgeler, kentsel mekânda geçmişten gelen yabancı nesnelere yer almaktadır. Bu nedenle aşırı hatırlama, unutma korkusuyla yapılan, geçmişte kentsel mekânda hiçbir zaman var olmamış mekânsal temsilleri meşru kılmaktadır. Ankara Hacı Bayram bölgesi'nde yapılan müdahaleler, bu duruma örnek gösterilebilir. Bölgenin kentsel mekânında daha önce hiç yer almamış yapıların inşası ile oluşturulan yeni imge, hem alanda mevcut

çok önemli yapıların alana verdiği kimlik ve karakteri değiştirmekte, hem de burada kentli ve ziyaretçiler için yeni gündelik yaşantılar kurgulanmaktadır.

Hacı Bayram Bölgesi'nde geçmişten çağrılarak fragmanlar halinde kentte yer bulan parçalar, gerçeklikten uzaklaşan temsiller dünyasını kurmaktadır. Traverso'nun 'geçmişin şeyleşmesi' olarak adlandırdığı, şimdiki zamanın gerekliliklerine ve taleplerine göre yapılan ayıklama ve yorumlamaları içeren bu durum, belleğin pazarlanarak turizm endüstrisinin bir tüketim nesnesi haline dönüşmesine neden olmakta, 'bellek turizmi'ni oluşturmaktadır. Turistin ve kentlinin talep ettiği bu durum yeni imgeler tanımlarken kimliği de kurgulamaktadır.

Hem kentlinin gündelik hayat deneyimi hem de turistin ziyaret deneyiminin bir parçası olan fotoğraf ise mekân ve zaman temsiliinin bir aracı olarak görülebilir. Seçme, yorumlama ve sunma süreçleriyle beraber daha önce de bahsedildiği gibi gerçeğin bir parçasının temsilini oluşturmaktadır. Bütüne dair fikir vermekten çok gösterilenin anlık durumunu yansıtmaktadır. Turist deneyiminde mekânsal bir kesitin anlık görüntüsüdür. Bu nedenle en iyi ve en yeni donmuş görüntüyü temsil etmesi sürekli talep edilmektedir. Hacı Bayram Bölgesi'ndeki durum da yeniden üretilen kimliğin ve imgenin temsiliinin aracı olarak görülebilir (Şekil 9).

Şekil 9 - Ankara Hacı Bayram Bölgesi ve Yakın Çevresi (sol: Yazarın Kişisel Arşivi, 2012; sağ: URL-9).

TARTIŞMA VE SONUÇ (DISCUSSION AND CONCLUSION)

Belleğin temel bileşenlerini zaman- mekân ve insana ait deneyim oluşturmaktadır. Mekânın sabit bir bileşen olarak ele alındığı bir düzlemde değişken bir dinamik olan zaman ilerledikçe geçmiş deneyimlerle üretilen imge ve anlam sürekli yeni deneyim ve hatırlama süreçleriyle yapılandırılmaktadır (Şekil 3). Oysa zaten kent mekânı sabit bir unsur olmaktan öte, sürekli devingen bir mekanizmadır. Dolayısıyla imge ve bellek, mekânın değişimi, zamanın ilerlemesi ve bireyin deneyimlerine bağlı olarak sürekli değişmektedir. Bu noktada kentsel mekânda yapılan müdahaleler imgeleri sürekli başkalaştıran baskın güçtür. Yıkım, değişim, dönüşüm, yapım olarak en temel haliyle ele alınan her müdahale ürettiği imgelerle hem yeni deneyimleri hem de belleği farklılaştırmaktadır. Manipüle edilmeye oldukça açık olan kentsel ve toplumsal mekân, imge üretimi ile hatırlamanın, unutmanın ve yeni bellek üretiminin sahnesi olabilmektedir.

Burada Christo ve Jean Claude'nin örneklerinde, özellikle kentle ve insanlarla kurduğu güçlü mekânsal bağları olan, bellekte yer edinmiş, aynı zamanda da kent belleğinin oluşumunda etkisi olan yapılarda herhangi bir değişim ve dönüşüm meydana geldiğinde, yerle kurulan ilişkinin değiştiği ve dolayısıyla kent deneyiminin dönüştüğü çıkarımı yapılabilir. Bu durumda fiziksel varlık mevcut bağlamından soyutlanmakta, kendi gerçekliğinden uzaklaşarak kütsel bir varlığa indirgenmektedir. Yapının yer ve insan ile kurduğu ilişkiden doğan anlam, imge ve bellek farklılaşmaktadır. Dolayısıyla kent deneyimi kentli için dönüşmekte, yeni ziyaretçiler için de özünden farklı bir imge ve anlam tanımlamaktadır. Eskişehir Odunpazarı'ndaki Sarı Konak örneğinde ise müdahale biçimi farklılaşmaktadır. Ancak yer, kimlik ve bellek bağlamında benzer sonuçlar ve çıkarımlar elde edilmektedir. Tek başına kent belleğini ve kimliğini doğrudan oluşturmayan ama kendisiyle benzer diğer parçalar ve kent dokusu ile kimliği tanımlayan bir örnek olarak Sarı Konak'ın geçirdiği dönüşüm, daha çok zamanın getirdiği özellikleri, eskiliği, patinayı yok etmekte ve fiziki unsuru sürekli zamansız kılan bir müdahaleyi içermektedir. Yapılan müdahale farklı deneyimleri beraberinde getirmekte, değişen deneyim ise mekânı sürekli dönüştürmeyi talep etmektedir. Christo ve Jean Claude'ın müdahalelerinde yapı hem zaman hem mekânsal bağlamda soyutlanırken Sarı Konak örneğinde geçmiş-şimdi-gelecek bağlamında zaman özelinde soyutlama daha baskındır. Dolayısıyla yaşanan kent deneyimi de herhangi bir zamana aittir. Hacı Bayram Bölgesi örneği ise, ölçek açısından tekil bir varlıktan ziyade kent parçasına etki eden, bölgeye tanıdık olmayan parçalarla bütüncül olmayan bir kimlik yaratan müdahaleleri içermektedir. Kentin geçmişine ait olan ve şimdide yeniden üretilen fragmanlar ve imgeler, kentsel mekânda geçmişten gelen yer-siz yabancı nesnelere olarak yer bulmuşlardır. Hacı Bayram Bölgesi'nin kentsel mekânında daha önce hiçbir zaman diliminde yer almamış fragmanlar bugün bölgenin büyük bir bölümünde inşa edilerek bölgeye asıl kimliğini veren çok katmanlı yapıya, yeni ve ilişkisiz bir katman olarak eklenmiştir. Augustus Tapınağı, Hacı Bayram Cami gibi bölgenin karakterini, toplumsal belleğini oluşturan yapılar, yeni bir gündelik hayat kurgusu ile dönüşmektedir. Dolayısıyla kent deneyimi de bu yönde kurgulanmaktadır. Eskişehir Atatürk Stadyumu örneği ise mekân ve zaman bağlamında bir kopuşu tariflemektedir. Fiziki varlığın tamamen yok olması ve ona benzemeyen yeni bir kurgunun inşası, deneyimin oluşmasında ve belleğin etkilenmesinde önemli rol oynar. Zamansal ve uzamsal olanın kopuşu, hem geçmişe hem de şimdide ait aynı mekânda kodlanan yeni bir bellek yaratmaktadır. Fiziksel varlığın yok oluşu, onunla bağ kuran kentlinin bellekte varlığı sürekli canlı kılma kaygısıyla sonuçlanır. Bununla beraber o mekâna ait yeni imgenin yarattığı bellek ile beraber karma bir bellek oluşur. Kent deneyimi de bu doğrultuda farklı paralelliklerde gerçekleşerek dönüşür.

Kenti deneyimleyen kent sakinleri, yapıları çevredeki hızlı veya ilişkisiz değişimlere bağlı olarak, hatırladığı ama dayanağını bulamadığı ve bu nedenle unuttuğu; her an yeni bir ilişki kurduğu fiziksel çevreye bağlı gelişen yabancılaşma sonucunda, turistik mekanlara gezi amacıyla gelerek fotoğraflar çeken post-turistin tanımlarına benzer eylemler içindedir. Tanışık olduğu kentte bağlantılar kurduğu parçalar- metinler, tanışık olmadıklarıyla harmanlanarak parçalı ancak kişiye ait taze bir anlatı ortaya koyar. Bu da kent deneyiminin özünü oluşturmaya başlar. Her paylaşılacak yeni durum, tercih edilir bir hale gelir ve böylece gerek kişi kendinin gerekse kentin kimliğini yeniden yapılandırır.

Kent deneyimini oluşturan unsurlar, kentin mekanını kuran yeni öğeler ve gündelik yaşama dâhil olan yeni refleksler ve alışkanlıklar bakımından dönüşüme uğrayarak parçalı bir hal almış olsa da bir kentte yaşamak, hafızanın edindirdiklerine yenilerinin eklendiği bir metni okumaya benzetilebilir.

Yer özelinde geliştirilen ilişkiler nedeniyle, bu metin sürekli bir şekilde oluşmaya devam eder. Bu yeni metinde, kentte yaşayanların turist deneyiminden farklılaşmayı sağlayan eski metinlerden parçalar mevcuttur. Yere, kimliğe ve geçmiş referanslara bağlı aktarılan eski metinler, parçalı da olsa eklemlendiği yeni durum için bir süreklilik yaratır. Bu bağlantılar kaçınılmaz olarak bireysel de olsa, müşterek de olsa, kolektif de olsa, bellekte, deneyimlenen mekânlar ile kodlanır. Yani yere ait bellek mekânsal olan bilgiyle depolanır. Kimi durumda istemsiz olarak gelişen ve maruz kalınan, kimi durumda ise bir keşif arzusuyla şekillenen kent deneyimlerinde, bellek her zaman işlemekte ve kayıtlar oluşturmaktadır. Bu nedenle kenti algılama şeklimiz imgelerin hâkimiyetinde bir arayüz üzerinden değişse de kentle kurduğumuz ilişkinin sonucunda bağlantıların bellekte birbirine katılmaları akışkan ve devingen bir oluşumdur. Bu da yeni, parçalı ve durmaksızın değişken de olsa, yer ve kimlik tanımlamalarını yapabileceğimiz verileri sağlayan, maruz kaldığı bilgi biçimlerine göre evrimleşmiş yeni bir bellek tanımını yapmaya yönlendirmektedir.

Conflict of Interest Statement | Çıkar Çatışması Beyanı

Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması hususunda herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest for conducting the research and/ or for the preparation of the article.

Financial Statement | Finansman Beyanı

Bu araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması için herhangi bir mali destek alınmamıştır

No financial support has been received for conducting the research and/ or for the preparation of the article.

Ethical Statement | Etik Beyanı

Araştırma etik standartlara uygun olarak yapılmıştır.

All procedures followed were in accordance with the ethical standards.

Copyright Statement for Intellectual and Artistic Works | Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında Telif Hakkı Beyanı

Makalede kullanılan fikir ve sanat eserleri (şekil, fotoğraf, grafik vb.) için telif hakları düzenlemelerine uyulmuştur.

In the article, copyright regulations have been complied with for intellectual and artistic works (figures, photographs, graphics, etc.).

Author Contribution Statement | Yazar Katkı Beyanı

A. Fikir / Idea, Concept	B. Çalışma Tasarısı, Yöntemi / Study Design, Methodology	C. Literatür Taraması / Literature Review
D. Danışmanlık / Supervision	E. Malzeme, Kaynak Sağlama / Material, Resource Supply	F. Veri Toplama, İşleme / Data Collection, Processing
G. Analiz, Yorum / Analyses, Interpretation	H. Metin Yazma / Writing Text	I. Eleştirel İnceleme / Critical Review

AUTHOR 1: A/B/C/G/H/I

AUTHOR 2: C/G/H/I

REFERENCES

- Arendt, H. (1996). *Geçmişle Gelecek Arasında*, çev. B.S. Şener ve O.E. Kara, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Arnheim, R. (1969). *Visual thinking*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Auge, M. (1995). *Introduction to Anthropology of Supermodernity*. Verso Press, London.
- Bauman, Z. (2017). *Kimlik*, çev. M. Hazır, Heretik Yayınları, Ankara.
- Bergson, H. L. (2007). *Madde ve Bellek*, çev. I. Ergüden, Dost Kitabevi, Ankara.
- Benjamin, W. (2001). *Son Bakışta Aşk: Walter Benjamin'den Seçme Yazılar*, Ed. N. Gürbilek, Metis Yayınları, İstanbul; 39-50.
- Burnett, R. (2007). *İmgeler Nasıl Düşünür?*, çev. G. Pusar, Metis Yayınları, İstanbul.
- Connerton P. (2009). *Modernite Nasıl Unutturur*, çev. K.Kelebekoğlu, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Connerton P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar*, çev. A.Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Cross, N. (1982). *Designerly Ways of Knowing*, *Design studies*, 3(4) 221-227.
- Draaisma, D. (2018). *Bellek Metaforları: Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi*, çev. G.Koca, Metis Yayınları, İstanbul.
- Erzen, J. N. (2015). *Üç Habitus: Yeryüzü, Kent, Yapı*, Yapı Kredi Yayınları.
- Forrest, T. (2011). *Alexander Kluge: Raw Materials for the Imagination*, Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Foucault, M. (2001). *Bu Bir Pipo Değildir*, çev. S. Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif hafıza*, çev. B.Bariş, Heretik Yayınları, Ankara.
- Hartley, L.P. (2002). *The Go-Between*, New York Review Book, New York.
- Harvey, D. (1989). *The Condition of Postmodernity (Vol. 14)* Blackwell Publishers, Oxford.
- Huyssen, A. (1999). *Alacakaranlık Anıları: Bellek Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek*, çev. K.Atakay, Metis Yayınları, İstanbul
- Kılıçkiran, D. (2014). *Kimlik ve Yer/Anahtar ve Kilit*. Dosya, 33 (1), 1-7.
- Kolsal F., Şensoy, G., Yeşiltepe, A. D. (2018). *Parçalı Kent Deneyimleri, ISUEP2018 Uluslararası Kentleşme ve Çevre Sorunları Sempozyumu: Değişim/Dönüşüm/Özgünlük Proceedings Book (28-30 Haziran 2018)*, der. Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir, Cilt: 4; 135-142.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*, çev. I. Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lynch, K. (2010). *Kent İmgesi*, çev. İ.Başaran, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekanları*, çev. M.E.Özcan, Dost Kitabevi, Ankara.

- Quiroga, R. Q. (2013). Borges ve Bellek: İnsan Beyniyle Karşılaşmalar, çev. F. B. Aydar, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Proust, M. (2022). Kayıp Zamanın İzinde, Swann'ların Tarafı, çev. R. Hakmen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ricoeur, P. (2017). Hafıza, Tarih, Unutuş, çev: M. E. Özcan, Metis Yayınları, İstanbul.
- Stadler, M. (1991). Landscape: Memory, Plume Printing, the USA.
- Toffler, A. (2006). Gelecek Korkusu: Şok, çev. S. Selami, Koridor Yayıncılık, İstanbul.
- Traverso, E. (2019). Geçmiş kullanma kılavuzu: Tarih, politika, bellek, çev. I. Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Urry, J. (1999). Mekânları Tüketmek, çev. R. G. Ögdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Urry, J. (2009). Turist bakışı, çev. İ. Yıldız, E. Tataroğlu, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- Williams, H. L., A. Conway, M. (2015). Otobiyografik Anı Ağları, Zihinde ve Kültürde Bellek, ed. P. Boyer, J. V. Wertsch, çev. Y.A. Dalar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Yates, F. (1966). The art of memory. Routledge, USA.
- Yelsalı Parmaksız, P.M. (2019). Belleğin Mekânından Mekânın Belleğine: Kavramsal Bir Tartışma, *İlef*, (6)1, 7-26.
- URL-1 : Wikipedia:
https://tr.wikipedia.org/wiki/Ren%C3%A9_Magritte#/media/Dosya:MagrittePipo.jpg, son erişim: 19.01.2022
- URL-2: Thrillophilia: <https://www.thrillophilia.com/attractions/pont-neuf-paris>, son erişim: 13.05.2022
- URL-3: <https://www.ilgiornaledellarte.com/articoli/l-arc-de-triomphe-firmato-christo-nel-2021/133394.html>, son erişim: 17.05.2022.
- URL-4: Bundestag: <https://www.bundestag.de/besuche/architektur/reichstag>, son erişim: 13.05.2022.
- URL-5: Another: <https://www.anothermag.com/art-photography/8835/christo-and-jeanne-claude-most-extraordinary-land-art>, son erişim: 13.05.2022.
- URL-6: Change.org, <https://www.change.org/p/t-c-genclik-ve-spor-bakanligi-eskisehir-stadının-yerine-kent-meydanı-yapılsın-toki-rant-projesine-hayır>, son erişim: 16.05.2022.
- URL-7: TimeTurk: <https://www.timeturk.com/resim/detay/119/1196006.jpg>, son erişim: 16.05.2022.
- URL-8: Trt Haber: <https://trthaberstatic.cdn.wp.trt.com.tr/resimler/1524000/millet-bahcesi-yapimi-aa-1524577.jpg>, son erişim: 16.05.2022.
- URL-9: Shutterstock: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/ankara-turkey-september-2021-haci-bayram-2053630805>, son erişim: 16.05.2022.

BIOGRAPHIES OF THE AUTHORS (YAZARLARIN BİYOGRAFİLERİ)

Fatma KOLSAL (Dr. Öğr. Üyesi)

Fatma Kolsal mimarlık diplomasını, 2006 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden almıştır. Bu süreçte, 2004-2005 yılları arasında Bari Politeknik Üniversitesinde 1 yıl süreyle Erasmus değişim öğrencisi olarak bulunmuştur. 2006-2014 yılları arasında özel ve kamu sektörü olmak üzere çeşitli ölçeklerde projelerde görev almıştır. Mimarlığın tasarım ve uygulama süreçlerini deneyimlediği bu 8 yıl içerisinde İstanbul'da konut projeleri, Eskişehir'de ise kamu projeleri olmak üzere çok sayıda projenin müellifliğini yapmıştır. 2014 yılından bu yana akademisyen olarak kariyerine devam eden Kolsal, 2015 yılında yüksek lisansını, 2020 yılında ise doktorasını tamamlayarak, Eskişehir Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde çalışmalarını sürdürmektedir. İlgi alanları arasında tasarım süreci, yaratıcılık, tasarım düşüncesi, mimari tasarım stüdyoları, sanat, endüstri mirası ve metinlerarasılık yer almaktadır.

Feran Özge GÜVEN ULUSOY (Araş. Gör. Dr.)

2011 yılında Anadolu Üniversitesi Mimarlık lisans programından mezun olan yazar, 2014 yılında "Re-integrating the Fragmented Context: Preservation and Presentation of Side" başlıklı tezi ile ODTÜ Restorasyon programından yüksek lisans derecesini almıştır. 2021 yılında, Eskişehir Teknik Üniversitesi Mimarlık doktora programından "Bellek-Mekân ilişkisi bağlamında Anı Mekânlarının Değerlendirilmesi ve Korunması: Muğla Menteşe Tarihi Kentsel Doku" isimli çalışma ile mezun olmuştur. 2010-2014 yılları arasında kültürel mirasın korunması konusunda kazı çalışmaları, ofis çalışmalarına katılarak uygulama alanında çalışmıştır. 2014 yılından bu yana ise Eskişehir Teknik Üniversitesi'nde araştırmalarını sürdürmekte olan yazar, kent-mekân-bellek, kültürel mirasın korunması, kentsel koruma gibi alanlarla ilgilenmektedir.